

DR. ZELENA ANDRÁS

Internetes tabudöntés utáni nyílt nap a krematóriumban

Összefoglalás ♦ Sokakban a hamvasztás kérdésköre háritást vált ki: messziről elkerülik a város peremén lévő épületegyüttest - amiről mindenki tudja, milyen funkciót tölt be-. Szintén sokan vannak, akik a legnagyobb fájlmegosztó oldalon azon keresőszavakat gépelik be gyakran, amelyek a hamvasztás részleteiről valló videókat mutatják a találati sorban. E videók nézettsége akár több százezres is lehet. Írásomban a laikusok számára hozzáférhető tartalmak népszerűségére és a korábban megingathatlannak tűnő tabu ledöntésének lélektani hátterére fókuszálok. Igyekszem feltárni a krematóriumi nyílt napok látogatottságának okait, az odalátogatók motivációit és előzetes ismereteit úgy, hogy néhány nyílt napra ellátogattam, és spontán kommunikációs helyzetben tettem föl kérdéseimet látogatótársaimnak, megfigyeltem reakcióikat, viszonyulásait és az esetleges bevonódásukat.

Open Day at the Crematorium after a Taboo is Refuted on the Internet

Abstract ♦ For many people the topic of cremation is an issue to avoid: they steer clear of the cluster of buildings on the outskirts of the city - the function of which everyone knows. There are many others, however, who type in those search words on the largest file-sharing site that result in a list of videos claiming to show the details of cremations. The viewership of those videos can be up to even the hundreds of thousands. In my article I focus on the popularity of the content available for the lay person, and on the psychological background of breaking a taboo which previously seemed unshakable. I endeavour to explore the reasons for the crematorium open days being well attended, and the motivation and prior knowledge of attendees after visiting a few open days and putting questions to my fellow visitors in spontaneous communication situations; and observing their reactions, attitudes and their possible involvement.

A legnagyobb fájlmegosztó oldalon három év alatt kétszázötvenezer nézettségre tett szert az a magyar nyelvű videó, aminek címe – bizony állíthatom – keveseket készített kattintásra.¹ E tanulmányban arra teszek kísérletet, hogy rávilágítsak az internetes tartalmak (videók, ismeretterjesztő cikkek és fotógalériák) között egyre gyakrabban feltűnő és magas megtekintésszámot elérő témára, amelyben a krematórium működését, az ottani történéseket magyarázó tartalmak jelennek meg. Érdeklődésem fókuszában a laikusok számára hozzáférhető videók és cikkek népszerűsége, a korábban megingathatlannak tűnő tabu ledöntésének lélektani háttere áll. Igyekszem feltárni a krematóriumi nyílt napok látogatottságának okait az odalátogatók motivációit, előzetes ismereteit.

Az elmúlt évtizedben a múzeumok éjszakájához, a legkülönfélébb közszolgáltatást végző cégek nyílt napjaihoz a krematóriumok is csatlakoztak. Kutatói érdeklődésem arra sarkallt, hogy látogatást tegyek néhány ilyen rendezvényen, s látogatóval és dolgozóval is szót váltsak a látogatás motivációjáról. Előtte végezzük egy kis történelmi kitekintést: elevenítsük föl, hogyan és milyen folyamatok nyomán változhatott meg a témával kapcsolatos társadalmi és egyéni viszonyulás.

A II. vatikáni zsinat (1962. október 11. – 1965. december 8.) után engedélyezte papjainak a katolikus egyház a hamvasztásos temetésen való közreműködést. Ezen túl a kereskedelmi televíziózás honi térhódításakor találkozott a néző olyan tengerentúli koporsós temetéssel a filmek közvetítésével, ahol a búcsúztatás egy pontján a koporsó leereszkedett a hamvasztókemencébe. A filmvászon ezt a sokak számára föl nem fogható eseményt egy még szokatlanabb követte: a hamvasztással párhuzamosan tartó halotti tor. Jelenleg a legtöbb honi krematórium szolgáltatásai között szerepel a hamvasztókemence szomszédságában üzemeltetett exkluzív ravatalozó, ahol a test búcsúztatására is lehetőség van. A holttest hamvasztását pedig egy catering-szolgáltatással is igénybe vehető teremben várhatja meg a gyászoló család. E komplex szolgáltatás népszerűsége – magas ára ellenére – egyre nagyobb: a vállalkozások üzemeltetői szerint együttesen elégíti ki a test búcsúztatása iránti igényt a hamvasztásos végakarattal, és a halotti tor szervezésének terhét is leveszi a család válláról.

A hamvasztással kapcsolatos konkrét információk hiánya, a kétely pedig egyre bizarrabb fikciókat és városi legendákat generált a holttestek elcseréléséről és idegenek hamvainak kiadásáról, a kollektív, azaz több elhunyt együttes hamvasztásáról vagy éppen a test kemencében való „felüléséről”. Ahogy pedig a tájékozatlanság egyre nagyobb teret

¹ „hamvasztás” keresőszóra indított google.com és youtube.com-kereséssel. Adatgyűjtés dátuma: 2017. január

hódított, a szakma képviselőinek reakciói is megjelentek: egy-egy ismeretterjesztő és a téves vélekedéseket eloszlató cikk látott napvilágot.

Az ezredfordulót követő gazdasági válság elérte a végtisztesség problémakörét is: a hetilapokban és a rádiós-televíziós magazinműsorokban is megjelentek a koporsós temetésnél olcsóbb, alternatív temetési módokat „népszerűsítő” írások, és az illegális, a temetőüzemeltető tudta és engedélye nélkül a sírhelybe történő családi urnabehelyezések ügye is. 2016 novembere előtt pedig már arra is felhívták a figyelmet a temetkezési vállalatok a nagyobb TV-csatornák esti prime time idejében, hogy szeretteink sírhelyének megváltásáról ne feledkezzünk meg.

Mi történik egy krematórium nyílt napján? Kérdésként fogalmazódott meg bennem, hogy milyen korú, illetve szociológiai státuszú látogatók lesznek ott a legtöbben, és milyen motiváció áll a látogatás hátterében.

Két krematórium nyílt napjára látogattam el. Adatgyűjtésemet spontán beszélgetésben és irányított kommunikációs szituációban végeztem, néhány esetben föl sem fedve érdeklődésem kutatói okait.

Nem a klasszikus értelemben vett regisztrációt követően, de egyeztetett időpontban indult a „tárlatvezetés”. Tucatsnyinál többen vártak bebocsájtásra a délelőtti időpontban. A látogatók összetétele rendkívül heterogénnek tűnt életkor és nemek szerint is. Mindenkiről vélelmezhető volt: elmúlt 18 esztendő. (Az internetes cikktartalmak között ugyanis olvasható olyan beszámoló, hogy karon ülő kisgyermekkel látogattak krematóriumot a szüleik, de ezt mindkét látogatásom helyszínén tagadták a dolgozók.) Egyedül érkezők és kisebb csoportok tagjaként érkezőket lehetett elkülöníteni. Utóbbiak várakozással teli hangulata ahhoz volt hasonlatos, mint amikor a repülőgépen a pilótafülkébe vár bebocsájtásra valaki: tapintható volt az izgalom, tetten érhető volt egy-egy félmosoly a feszültséggel teli pillanatban. (Arra gondoltam, hogy a hamvakért érkező hozzátartozókat zavarni fogja a „katasztrófaturista” báméskodók oldott, nem a hely szelleméhez alkalmazkodó hangulata, de ilyen találkozóra szerencsére nem került sor; talán a szervezők figyelmessége miatt sem.)

A „tárlatvezető” a bemutatkozását követően rögtön kijelentette: „*itt is ugyanolyan emberek dolgoznak, mint bárhol máshol*”, és hogy munkavégzésük körülményei - bár XXI. századiak -, mégsem alkalmas mindenki annak a mentálisan igen megterhelő szituációnak a napi szintű elviselésére, ami az itt dolgozókra nehezedik. E ponton eszembe jutott, ami a témával foglalkozó összes cikkben szerepelt a boncmesterekre, patológusokra utalás kapcsán:

„téves az a sztereotípa, miszerint az ilyen munkahelyen dolgozók között magasabb lenne az alkoholizmus, mint más foglalkozást gyakorlók között”.²

Talán a vezetőnk is olvasta ezeket az írásokat vagy ő is e stigma lerombolásán munkálkodik, ki tudja. Ezután udvarias egymás elé lépések, pozíciószerezés vette kezdetét. Kevesen szenteltek figyelmet azon fontos etikai momentum ismertetésének, miszerint az utolsó személyazonosság ellenőrzését és koporsó kemencébe emelését – melyet emelővilla végez – úgy ütemezték a dolgozók, hogy ezzel ne találkozhassunk. Többek arcán csalódottságot véltem felfedezni, ám amennyiben saját szerettük azonosítását tennék közszemlére, valószínűleg bírósági úton és a legszélesebb médianyilvánosságot követelve szereznének érvényt sérelmüknek: a kegyeletsértés legdurvább megtestesülésének...

Érdeklődtem a látogatás motivációjáról. A csoport tagjai előzetes ismereteik szerint két egymástól élesen elhatárolható halmazba sorolhatók. Találkoztam olyan látogatóval, aki szöveghűen idézett egy a *temetes.blog.hu* oldalon megjelent 2011-es cikkből, valamint a narrátor hanghordozása szerint utalt a *youtube.com* oldal magyar és angol nyelvű videóira. Ellenben e neten hozzáférhető filmekről szóló diskurzusba bekapcsolódott olyan társunk is, aki ezekről sosem hallott korábban: „*ha tudom, hogy otthonról is megnézhettem volna, ma akár cirkuszba is mehettem volna az unokával*”. Pech...

Egy ad hoc csoportban tetten érhetők a különböző szerepeket magukra öltők. E nyílt napon sem volt ez másként. Az épületbe lépést követően rögvest azonosítani tudtuk az komplexum minden műszaki tartalma és számértéke iránt fogékony egykori eminens műegyetemistát, akinek részletgazdag fölkeszültségének és aprólékos, papírra előre felírt kérdéseinek köszönhattük azt az információt, miszerint a 600-800 fokra hevített kemencéket az év egy napján sem kapcsolják ki, hiszen annak újbóli üzemi hőmérsékletre állítása több energiát emésztene föl, mint a folyamatos üzeme.

Könyvtári kutatómunka segítségével a korábbi években megjelent újságcikkeket összevettem a ma interneten hozzáférhető videótartalmakkal és elektronikus írásokkal.^{3,4,5,6,7,8} A bennünk rejtező kíváncsiságot, az elmúlással szembeni ambivalens

² Akik naponta találkoznak a halállal. In: <http://www.origo.hu/itthon/20121031-akik-naponta-talalkoznak-a-halallal.html> (Elérés dátuma: 2017.01.10.)

³ Nyílt nap a hamvasztó üzemben. In: <http://www.btirt.hu/2016/05/06/nyilt-nap-a-hamvaszto-uzemben-3/> (Elérés dátuma: 2017.02.05.)

⁴ Ilyen a nyílt nap a krematóriumban. In: <http://www.origo.hu/foto/multimedia/20160518-budapesti-hamvaszto.html> (Elérés dátuma: 2017.02.05.)

⁵ Van, aki hazaviszi, más a Holdra küldené szerettei hamvait. In: <http://nol.hu/belfold/gyaszmenet-1572395> (Elérés dátuma: 2017.02.05.)

⁶ Öt masszív tévhit a hamvasztásról. In: http://temetes.blog.hu/2011/06/25/5_massziv_tevhit_a_hamvasztasrol (Elérés dátuma: 2017.02.05.)

viszonyulást és a manifesztálódó félelmet – bár más és más módon igyekszünk kezelni –, de információszerzéssel, kétségeink eloszlatásával és megválaszolásával próbáljuk orvosolni. Van, aki ezt háritással, a téma drasztikus elutasításával teszi, míg mások a személyes jelenlétükkel igyekeznek választ szerezni, tapasztalati úton információt kapni arról, amiről a korábbi évtizedekben nem írtak az újságok, amiről nem készült hozzáférhető kisfilm, ahová nem léphetett be nem szakmabéli. Nem talákoztam egységes motivációval, egyedül a kíváncsiság, az ismeretlennel kapcsolatos megismerési vágy volt az egyetlen közös elem a motivációk halmazában. Tettenérhető volt az a fajta, kissé bizarr érdeklődés is, ami a középkorban a nyilvános kivégzésekre, ma meg a horrorfilmek nézésére csábította/csábítja az embereket. De talán még a krematóriumi vezetőnket is meghökkentette az egyik látogató megjegyzése: *„ő bizony ezután fogja eldönteni, hogyan rendelkezik majdani temetésének részleteiről, egyfajta tanulmányútra jött”*.

Summázatként megállapíthatjuk, hogy kétféle – a célközönség összetételében merőben más – nyílt nappal találkozhatunk. Az egyik a korábban létező, egy szűk kör számára látogatható, az üzletpolitika részeként megvalósuló PR-tevékenység⁹: megismertetik a szakmabeliekkel az új szolgáltatásokat és az azokhoz tartozó árakat, továbbá a krematórium vállalási határidejét, ugyanis a szolgáltatást igénybevevők kegyeiért harcoló cégeknél az időfaktor fontos szempont. Tapasztalatok szerint akkor szélesedik a sajtó képviselőire is a meghívottak köre, ha új épület létesül, vagy uniós forrásból jön létre a fejlesztés, ahol a nyilvánosság biztosítása beépített projektelelem.

A másik, a szélesebb nyilvánosságnak a kapuit megnyitó krematóriumi nyílt napok évekkal később jelentek meg. Idegenvezetőink elmondása szerint az első ilyen rendezvényeken csak néhány érdeklődő akadt; akkor egy látogatóra három újságíró és fotós jutott. Ma már előzetes bejelentkezést várnak az érdeklődőktől, turnusok indulnak egyeztetett időpontokban, tehát a növekvő érdeklődés és kíváncsiság észlelhető mértéket öltött.

Ha elfogadjuk a hermeneutikával foglalkozó német filozófus megállapítását, miszerint a „későn jövők mindentudásában” élünk (Gadamer, 1984), azaz minden kérdésünkre választ kapunk, ha megfelelően időzítünk, akkor igaz az is, hogy ma már kontroll nélkül, magyar nyelven is elérhetünk minden tartalmat. A krematóriumi nyílt nap ismertségének, látogatottságának, egyfajta „népszerűségének” növekedésével arányosan könnyebben

⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=vir13DOVPmU> (Elérés dátuma: 2017.02.07.)

⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=zUoyt7UmJp0> (Elérés dátuma: 2017.02.07.)

⁹ In: <http://www.origo.hu/foto/multimedia/20160518-budapesti-hamvaszto.html> (Elérés dátuma: 2017.02.07.)

ledönthetővé válik a hamvasztás abszurdításának tabuja, az ismeretlennel kapcsolatos kérdéseinkre gyorsan választ kaphatunk, meggyőződhetünk mindenről saját szemünkkel. Csak a megfelelő internetes keresőszavakat kell begépelniük a legnagyobb fájlmegosztók vagy internetes keresők felületén, és közben merni kell bezárni a weboldalt, abbahagyni a filmet ott, ahol a kíváncsiságunk elegendik a félelemmel. Vagy amennyiben sikerült a végigolvasás, végignézés, ki kell választani a következő nyílt napot, ahol a helyhez illő alázattal veszünk részt a bizarr tabudöntés „programján”.

IRODALOM

GADAMER, H. G. (1984): *Igazság és módszer*. Budapest, Gondolat Kiadó

Akik naponta találkoznak a halállal. In: <http://www.origo.hu/itthon/20121031-akik-naponta-talaloznak-a-halallal.html> (Elérés dátuma: 2017.02.05.)

Ilyen a nyílt nap a krematóriumban. In: <http://www.origo.hu/foto/multimedia/20160518-budapesti-hamvaszto.html> (Elérés dátuma: 2017.02.05.)

Van, aki hazaviszi, más a Holdra küldené szerettei hamvait. In: <http://nol.hu/belfold/gyaszmenet-1572395> (Elérés dátuma: 2017.02.05.)

Öt masszív tévhit a hamvasztásról. In: http://temetes.blog.hu/2011/06/25/5_massziv_tevhit_a_hamvasztasrol (Elérés dátuma: 2017.02.05.)

<https://www.youtube.com/watch?v=vir13DOVPmU> (Elérés dátuma: 2017.02.07.)

<https://www.youtube.com/watch?v=zUoyt7UmJp0> (Elérés dátuma: 2017.02.07.)

Dr. Zelena András PhD

egyetemi adjunktus

BGE KKK Társadalmi Kommunikáció és Média Tanszék

dr.zelena@gmail.com